Selçuklu Deniz Ticaretinin Anadolu Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonundaki Rolü

Role of Seljuk Maritime Trade on the Integration of Anatolian Economy with World Economy

Assoc. Prof. Dr. Ayşe Dudu Kuşçu (Konya Necmettin Erbakan University, Turkey)

Abstract

It was not only Turkish history to be changed when Seljuk conquered Anatolia but also the destiny of Anatolia changed. Anatolia that was the center of east – west and north – south trade since Assyria trade colonies was lost its commercial importance during the conquer by Turks, long time ago. Before Seljuk, the region was a part of the Byzantine Empire and it lost its commercial activities. It was a long time for Seljuk to revitalise the Anatolian trade. The war in Myriokephalon reduced the problems of Turkish Seljuk and enabled the establishment of a strong state in Anatolia. Myriokephalon War deeply impacted Byzantine and the Seljuk Sultan Kılıç Arslan focused on to develop the economy of the county and made very important achievements. He was the first who tried to conquer Antalya that is a port city. Kılıç Arslan and succeeding Sultans of Seljuk State followed the same path. Izeddin Keykavus conquered Sinop. Alâeddin Keykubâd conquered Alanya, so Seljuk had its third port city. The volume of domestic and international trade of Seljuk made it very powerful economy of the region. In this study, the factors which made for Seljuk to conquer these port cities in the Black Sea and Mediterranean easy, and the contribution of maritime trade to Seljuk economy, with reference to the sources form the era.

1 Fethinden Myryakefalon Savaşı'na Kadar Anadolu

XI. Yüzyılda Türkler tarafından fethedilmeden önce, Anadolu coğrafyasına baktığımızda; karşımıza çıkan manzara oldukça şaşırtıcı bir görünüm arz eder. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapan ve eski dünya kıtaları dediğimiz üç kıtanın kavşak noktasında bulunan coğrafya, bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındadır. Ancak Bizans'ın içinde bulunduğu siyasî, askerî ve ekonomik istikrarsızlığa paralel olarak eski önemini ve canlılığını yitirmiş, demografik açıdan da oldukça azalmıştır (1).

Selçuklu Türkleri, Anadolu'yu fethedince, siyasî hakimiyeti ele geçirdikleri gibi bölgenin demografik açıdan da Türkleşmesini sağlamışlardır. Soydaşlarının Anadolu'da yeni bir devlet kurduğunu duyan Türk kitleleri, akın akın Anadolu'ya gelmeye ve burada yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'da siyasî, askerî ve nüfus bakımından üstünlüğünü Türklere kaptıran Bizans, Türkleri Anadolu'dan atmak için yüzyılı aşkın bir süre mücadele etmiş, hattâ bu mücadeleyi tek başına yürütemeyeceğini anlayıp bütün Hristiyan dünyasını da bu amacına dahil ederek Haçlı Seferleri'nin başlamasını sağlamıştır.

Bu sebeple ilk Selçuklu sultanlarının öncelikli hedefi, Anadolu'da kurmuş oldukları yeni devletlerini, Bizans ve Haçlı tehlikesine karşı korumak ve savunmak olmuştur. Ancak onlar, yalnızca Bizans ve Haçlılar'ın oluşturduğu tehlike ile değil, aynı zamanda kendilerini rakip gören soydaşları Danişmendlilerle uğraşmak zorunda kalmışlardır.

2 Siyasî ve Ekonomik Alanda Bir Deha; Sultan II. Kılıç Arslan

Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atma girişimleri, 1176 yılında Türkler'in kesin zaferiyle sonuçlanan Myriokephalon Savaşı ile son bulmuştur. Bu savaştan sonra Bizans, Türklere karşı taarruz durumundan savunma durumuna geçmiş ve Anadolu'nun bir Türk yurdu haline geldiğini kabullenmek zorunda kalmıştır. Haçlı Seferleri ise, 1096 yılında başlayan ilk sefer haricinde, Türkiye Selçukluları için çok büyük tehlike oluşturmamıştır. Fakat ilk seferde, Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik dahil olmak üzere Marmara bölgesinde ele geçirilen bütün yerler kaybedilmiştir. Buna rağmen Selçuklular, çabuk toparlanabilmiş ve gerek siyasî anlamda gerekse fetihlerde ilerlemeye devam etmişlerdir. 1188 yılında gelişen III. Haçlı Seferi, Anadolu üzerinden yapılan son sefer olmuştur. Bu sefer de Selçuklular için o derece etkili olmamıştır. Kısacası XII. Yüzyılın son çeyreğinden 1243 yılındaki Moğol istilâsına kadar Selçuklu Devleti'ni ciddi anlamda tehdit edecek büyük bir tehlike kalmamıştır.

Bizans'ın Selçuklu Devleti üzerine yaptığı son büyük taarruzu teşkil eden Myriokephalon Savaşı, Selçuklu Devleti için siyasî, ekonomik ve kültürel anlamda bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Bu tarihten sonra savaşın galibi olan Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan (1155-1192), çok önemli siyasî ve ekonomik politikalar geliştirerek devletin yükselme dönemine girişinde öncü bir rol oynamıştır. Siyasî üstünlüğün Türkler'e geçmesini sağlayan Kılıç Arslan, Selçuklu hakimiyeti altında Anadolu'da Türk birliğini sağlama politikasını başlatarak bir yandan soydaşlarından gelebilecek tehlikeleri bertaraf ederken, diğer yandan da devletin iç ve dış düşmanlarının birlikte hareket etmesi ihtimalini ortadan kaldırmak istemiştir.

Siyasî alanda bu gibi önemli politikaların temelini atan II. Kılıç Arslan, ekonomik alanda da çok önemli politikaların mimarı olmuştur. Sahip olduğu liderlik vasıfları, Onun kısa sürede Anadolu ekonomisinin

geliştirilmesinde ticaretin temel faaliyet alanı olması gerektiğini anlamasını sağlamıştı. Bu çerçevede ticarî amaçlı fetihlere öncelik verdi. 1180 yılından sonra Batı Anadolu'da pek çok şehri fetheden II. Kılıç Arslan, önemli bir liman şehri olan Antalya'yı da kuşatmış fakat alamamıştı. Bunun yanı sıra ülkede ticaretin gelişmesini sağlayacak alt yapı çalışmalarını başlattı. İlk Selçuklu kervansarayı kendisi tarafından Aksaray'a bir konak (yaklaşık 35-40 km) mesafede yaptırılmıştı (2). Kılıç Arslan bunlardan başka payitaht Konya'nın yakınında bulunan Aksaray şehrini askeri bir üs ve karargâh olarak inşa ederken bu şehre yerleştirilmek üzere Azerbaycan'dan ilim ve sanat erbabı ile birlikte tüccarlar da getirtmişti (3). Siyasî ve ekonomik alanda bir deha olarak niteleyebileceğimiz II. Kılıç Arslan'ın asil dehâsi; edindiği bu ticari politikayı oğulları ve torunlarına miras olarak bırakması oldu.

3 II. Kılıç Arslan'ın Mirası; Ticarî Amaçlı Fetihler

1204 yılında Latinler'in İstanbul'u ele geçirmesiyle sonuçlanan IV. Haçlı Seferi, Bizans İmparatorluğu'nun parçalanarak biri İznik'te, diğeri Trabzon'da olmak üzere iki ayrı krallığın kurulmasına sebep olmuştu (4). Bizans'ın parçalanıp siyasî otoritesini kaybetmesi, milletlerarası ticaretin güvenliğini ortadan kaldırmıştı. Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde ticaret yapan tüccar, meydana gelen kargaşa ortamından faydalanarak soygun yapanlara hedef olmaktan kurtulamıyor ve ağır zararlara uğruyordu. Bu sebeple 1205 yılında ikinci kez Selçuklu tahtına geçen I. Gıyâseddin Keyhüsrev, bölgedeki en güçlü siyasî otoriteyi temsil ettiğinden özellikle Müslüman tüccarın şikâyet makamı haline gelmişti. Bu arada İtalyan asıllı Aldo Brandini adlı biri, Bizans'ın içine düştüğü durumdan faydalanarak Antalya'yı ele geçirmiş ve şehirdeki ticarî faaliyetleri kontrolü altına almıştı. Ancak şehirdeki mücadele ve kaos ortamı devam etti. Akdeniz'in en önemli liman şehrinde emniyet ve asayişin olmayışı, şehirde yaşayanları rahatsız ettiği gibi Mısır ve Avrupa'dan gelen tüccar taifesinin de emniyetini ortadan kaldırmıştı. Bu sebeple soygun olayları arttı. Babası II. Kılıç Arslan'ın ticaret politikasını devam ettiren I. Gıyâseddin Keyhüsrev, kendisine gelip mallarının soyulduğunu arz eden tüccarı bahane ederek Antalya üzerine yürüdü. 5 Mart 1207'de Antalya Türkler'in eline geçti.

Akdeniz'in en önemli liman şehri ve ticari üssü olan Antalya'nın ele geçirilmesiyle Selçuklular'ın ticaret algısı, köklü bir değişikliğe uğradı. Artık Selçuklu Devleti, Baharat yolunun önemli bir kavşağında söz sahibi olabilecek, Akdeniz ticaretine katılma fırsatı elde edebilecek, ayrıca Anadolu'nun kuzey-güney ticareti bu liman şehri üzerinden daha güvenli ve yoğun bir şekilde yapılabilecekti. İthalat ve ihracatın artması, Selçuklu ticari hayatını daha da canlandıracak, böylelikle devlet ekonomisi güçlenecekti.

Antalya'nın Selçuklular tarafından fethinin bu ticarî ve ekonomik öneminin yanı sıra siyasî ve askeri önemi de mevcuttu. Bu tarihten sonra Selçuklu Devleti, Akdeniz'e kıyısı olan devletlerce siyasî muhatap olarak alınacak ve otoritesini daha da güçlendirecekti. Nitekim Prof. Osman Turan, Selçuklular'ın Hristiyan devletlerle ilk ticaret anlaşmalarının Antalya'nın fethinden sonra yapıldığını belirtir (5). Şehrin askerî önemine gelince; Antalya'nın fethi bir bakıma güneyde Anadolu'nun tabii sınırlarına ulaşmak anlamına geliyordu. Bu durum aynı zamanda ülkenin denizden gelebilecek tehlikelere karşı tedbirli olmasını da zarurî kılmıştı. Bu sebeple Gıyâseddin Keyhüsrev, Antalya'da deniz kuvvetleri için askeri bir üs de oluşturdu (6).

Antalya'nın fethinden sonra Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev, ticareti himaye amaçlı çok önemli politikalar geliştirdi. O'nun, karada ve denizde soyguna uğrayan veya herhangi bir şekilde zarar gören tüccarın mallarını devlet hazinesinden tazmin etme uygulaması, çağına göre çok ileri bir anlayışın ürünü idi (7). Ayrıca bazı ticarî vergilerin kaldırılması Anadolu'nun milletlerarası bir ticaret ve transit merkezi olmasını sağladı (8).

I. Gıyâseddin Keyhüsrev, 1211 yılında öldü. O'nun ölümü üzerine oğulları I. İzzeddin Keykâvus ve Alâeddin Keykubâd arasında yaşanan taht mücadeleleri sırasında yaşanan kargaşa ve otorite boşluğu sebebiyle Antalya elden çıktı. Ancak İzzeddin Keykâvus (1211-1219), kardeşiyle girdiği taht mücadelesini kazanıp Selçuklu tahtına oturunca, babasının ve dedesinin politikasını devam ettirip ticarî amaçlı fetihlere öncelik verdi. Kıbrıs kralı Hugue ve Venedikliler ile karşılıklı ticareti düzenleyen bir anlaşma yaptıktan sonra Karadeniz tarafına yöneldi. Amacı Akdeniz'den sonra Karadeniz'de de ticarî bir üs elde edip ticarî üstünlüğü ele geçirmektir. Bu çerçevede Samsun ve Sinop gibi iki önemli liman şehrinin Selçuklu Devleti'ne kazandırılmasını zarurî görüyordu. Aksi halde Selçuklular'ın doğu-batı ve güney-kuzey ticaretinin kontrolünü ele geçirmeleri, yeni vatanlarını dünya ticaretinin tercih edilen mekanı haline getirmeleri, bir başka ifadeyle dünya ticaretiyle entegrasyon sağlamaları mümkün değildi. Üstelik Latinlerin Bizans İmparatorluğu'na vurdukları ağır darbelerden sonra Karadeniz ticareti, dünya ülkeleri için eskisi kadar emniyetli gözüküyordu. Tarihî İpek yolunun uzantısı olan bölgede, ortaya çıkan otorite boşluğu, ticaret kervanlarının akışını olumsuz yönde etkilemiş, bölge ticarî cazibesini kaybetme noktasına gelmişti.

Bütün bunların yanı sıra Bizans'ın devamı niteliğindeki İznik Laskaris hanedanlığı ve Trabzon'daki Komnenoslar, Karadeniz ticaretinde söz sahibi olmak, bir bakıma Bizans'ın yerini almak istiyorlardı. Bu sebeple topraklarına yakın olan Samsun ve Sinop'u ele geçirmeyi hedefliyorlardı (9). İki Rum devletinin menfaatlerinin çatışma noktası haline gelen Karadeniz ticaret yolu, zaman zaman şiddetli mücadelelerin yaşandığı ve asayişin bozulduğu, sıkça tıkanan bir yol olmuştu. Nihayet Selçuklu toprakları kuzeyden tehdiye uğruyordu. Bu şartlar altında I. İzzeddin Keykâvus'un Karadeniz'e yönelmesi oldukça tabii gözüküyordu. Dönemin kaynaklarından İbn Bibi, Keykâvus'un Sivas'ta iken birdenbire Karadeniz üzerine harekete geçme sebebini, sınır muhafızlarından

habercilerin gelip Canik tekfuru veya Trabzon Rum İmparatoru'nun kendi ülkesinde cinayetler işlediğini, hattâ kendi ülkesi sınırlarını aşarak Türk topraklarına tecavüz edip haddini aştığını, bu yüzden de sultanın Sinop üzerine yöneldiğini kaydeder (10).

Kanaatimizce İzzeddin Keykavus oldukça isabetli bir zamanlama ile Karadeniz'e yönelmişti. Çünkü aynı sıralarda Trabzon Rum İmparatoru Kir Aleksios da Sinop taraflarına yönelmiş bulunmaktaydı. Keykavus, Sinop hakkında gerekli ön istihbaratı topladıktan sonra şehri kuşattı. Yanında daha önce Türkmenler tarafından esir edilen Trabzon Rum İmparatoru Kyr Aleksios da bulunduğu halde şehri ele geçirdi. 1 Kasım 1214'te "galip sultan" unvanıyla Sinop'a giren İzzeddin Keykavus, sekiz ay kadar şehirde kalıp burada idarî, askerî, sosyal, ekonomik ve demografik pek çok düzenlemeler yaptı. Şehrin valiliğine Ermeni asıllı bir dönme olan Hetum'u tayin etti. Bunun sebebi muhtemelen Hetum'un yabancı dil bilmesi ve bölgeye gelen yabancı tüccar ile iyi geçinebileceği kanaati idi. Keykâvus ayrıca, ülkenin pek çok yerinde görevli valilere birer ferman göndererek memleketin her köşesinden akıl, dirayet, mal ve serveti ile meşhur kimselerin seçilip Sinop şehrine gönderilmesini talep etti (11). Böylelikle buradaki ticaretin Türk burjuvazisinin eline geçmesi hedeflenmişti.

Sinop şehrinin imar ve iskânı bu şekilde düzenlendi. Ayrıca burada bir de askerî üs oluşturuldu. Selçuklular, Sinop'un fethiyle Karadeniz ticaretinde önemli bir konum elde etmişlerdi. Sinop'un fethinden on iki yıl gibi kısa bir süre sonra Sultan Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde Karadeniz ticaretine hakim olma konusunda önemli bir adım daha atıldı. 1223 yılı başlarında, Moğollar'ın Kırım sahilinde büyük ticaret şehri olan Suğdak'ı işgal etmeleri, bu sebeple şehir halkının perişan olması ve Keykubad'ın kendi vassalı olan Rumların bu bölgeye yerleşmek istemeleri üzerine Selçuklular'ın ilk deniz aşırı seferi olan Suğdak Seferi gerçekleştirildi. Uc beyi Hüsameddin Çoban komutasında gerçekleştirilen bu sefer sonucunda; bölgedeki Rus Knezlikleri, Selçuklu hakimiyetini tanıdılar. Suğdak şehrinin idaresi Selçuklular'a geçti. Selçuklular, siyasi ve ekonomik bakımdan Karadeniz'in en önemli gücü haline geldi.

İzzeddin Keykavus, Sinop'un fethinden sonra 1207 yılında Selçuklu hakimiyetine alınan fakat 1211 yılında kardeşi ile giriştiği taht mücadelesi sırasında tekrar elden çıkan Antalya'yı 1216 yılında geri aldı. Böylelikle Akdeniz'de Selçuklu hakimiyeti yeniden güçlendi. İzzeddin Keykavus da "Sultanü'l-Bahreyn" (iki deniz sultanı) unvanını aldı.

1219 yılı sonlarında İzzeddin Keykavus'un ölümü üzerine Selçuklu tahtına kardeşi Alâeddin Keykubad geçti. Keykubad, babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve ağabeyi İzzeddin Keykavus'un ticari politikasını devam ettirdi. Onun döneminde yapılan ticarî amaçlı fetihler ve alt yapı faaliyetleri babası ve kardeşinin yaptıklarını gölgede bıraktı. O tahta geçtikten iki ay sonra Venediklilerle ticarî bir anlaşma yaptı (12). Bu anlaşma babası ve ağabeyi dönemlerinde yapılan anlaşmaların devamı niteliğinde idi. Bunun yanı sıra 1223 yılında Akdeniz'in önemli bir liman şehri olan Alaiye, yani bu günkü Alanya alındı (13). Keykubad Alaiye'de bir tersane yaptırdı. Bu tersane hem savunma hem de ticarî amaçlı idi. Nitekim Alaiye, bir süre sonra Akdeniz ticaretinde çok önemli bir noktaya geldi. W. Heyd, Alaiye hakkında şunları söyler: "Ortaçağda buraya Candelore adını verirdiler. Gerçek bir Türk ticaret şehri idi, buraya Mısır'dan, İskenderiye'den ve Suriye'den birçok tüccar gelirdi. Mısır kereste ihtiyacını buradan sağlardı. Buradan yüklenen balyalar, İskenderiyye, Dimyat ve Mısır'ın diğer limanlarına gönderilirdi. Doğal olarak Kıbrıs adasının da komşu oluşu çok sıkı ilişkilere vesile oluyordu (14).

Yine Heyd'in verdiği bilgilere göre, 1289 yılında bir Ceneviz gemisinin şeker, keten ve biber yüküyle İskenderiyye-Alaiye seferi yaptığı, bir diğerinin de İbn Batuta'yı Suriye'nin Lazkiye limanından Alaiye'ye getirdiği tespit edilmiştir (15).

Buradan da açıkça anlaşılıyor ki, Selçuklular'ın, Antalya, Sinop ve Alaiye gibi liman şehirlerini fethetmeleri, uzun bir süredir devam eden ülke içindeki ticaretin artık dünyaya açılmasını sağlamıştı. II. Kılıç Arslan döneminden beri sultanlar, ileri gelen devlet adamları ve emirler tarafından bilinçli bir şekilde yaptırılan kervansaraylar, ülkeyi doğudan batıya, güneyden kuzeye adeta bir ağ gibi sarmış, liman şehirlerinin fethinden sonra bu kervansaraylar, artık sadece iç ticarete değil aynı zamanda ülke dışından gelenlere de hizmet eder duruma gelmişlerdi (16).

4 Liman Şehirlerinin Ele Geçirilmesinden Sonra Başlayan Dış Açılma

Selçuklu Devleti'nin Antalya'nın fethinden hemen sonra Kıbrıs Krallığı ve Venedikliler ile karşılıklı ticareti düzenleyen anlaşmalar yaptığını yukarıda belirtmiştik. Sonraki dönemlerde Latinler, Pisalılar ve Akdeniz'e komşu diğer devlet ve milletlerle de ticaret anlaşmaları yapıldı. Nitekim Kıbrıs kralı Henri'ye ait 1236 tarihli ferman Marsilya, Montpellier ve diğer Provence halklarının daha önce olmasa bile Alâeddin Keykubad zamanında Anadolu'da ticaret yaptıklarını ortaya koymaktadır (17).

Selçuklu limanlarına getirilen veya transit olarak geçirilen mallardan da ortalama % 2 civarında bir gümrük vergisi alınmaktaydı (18). İzzeddin Keykavus, Kıbrıs Kralı ile yaptığı anlaşmada gümrük vergisi nispetini tayin etmeksizin, sadece mutad olan diğer vergilerin alınmasını emretmiştir ki, bunun aynı nispette olduğu muhakkaktır. Bundan bir asır sonra Kıbrıslıların Antalya'da ithal ve ihraç malları için %2, muayene için çuval başına yarım akçe ödediklerini, Floransalı Bardi kumpanyasının ihraç malları için herhangi bir vergi ödememeleri konusunda imtiyaz aldıkları bilinmektedir (19).

Deniz ticaretinin gelişmesi ve dışa açılma, Anadolu’da şehirlerin büyümesine ve bu şehirlerde birtakım Venedik ve Ceneviz kolonilerinin kurulmasına (20) sebep olduğu gibi imalat sanayisinin gelişmesine de katkıda bulunmuştu. Özellikle ihraç edilen malların ham madde olarak ihracının yanı sıra mamul madde olarak ihracı da söz konusuydu. Bu sebeple mamul madde elde edebilecek imalathaneler liman şehirlerinde veya onların yakınlarında kurulmuştu. Örneğin Alaiye’nin fethinden sonra şehrin yanbaşındaki düzlükte bir şeker imalâthanesi yaptırılmıştı (21). Büyük ihtimalle Mısır’dan getirilen veya yörede yetiştirilen şeker kamışından şeker imal ediliyordu.

Selçuklular döneminde Anadolu’dan ne alınıp ne satıldığı konusunda yeterli bilgiye sahip değiliz ancak, XIV. Yüzyıl Anadolu’su hakkında çok değerli bilgiler veren İbn Battûta, Antalya’da yetiştirilen ve Mısır’a ihraç edilen bademden söz eder (22), yine Denizli’de dokunan altın işlemeli pamuk kumaşların dünyaca meşhur olduğunu belirtir (23). Bilindiği gibi İbn Battuta’nın Anadolu’yu seyahat ettiği yıllar, Selçuklu Devleti’nin yıkılıp Anadolu’da Türk Beylikleri’nin kurulduğu dönemdir. Beylikler büyük ihtimalle teşkilat ve kültürde olduğu gibi ekonomik faaliyetlerinde de Selçuklu geleneğini devralmışlar ve onu büyük bir başarı ile devam ettirmişlerdir. Bu analitik metottan yola çıktığımızda safran, susam, bal, balmumu, kitre zımkı, meşe mazısı, şam üzümleri, Kütahya şapı, kırmızı maroken, halı, buğday, koyun ve at Selçuklular’ın ihraç kalemleri arasındaydı. Bunlar Rodos, Kıbrıs, Sakız Adası, Ceneviz, Mısır, Bizans ve Karadeniz’in Kuzeyindeki devletlere satılıyordu. Faruk Sümer, Erzurum bölgesinden Azerbaycan’a koyun satıldığını, ayrıca Konya’nın meşhur Kameddin kayısıları çok lezzetli olduğu için Mısır ve Suriye’de aranan mallar arasında olduğunu nakleder (24).

Buna karşılık kumaş, sabun, kalay, kurşun ve Kıbrıs’ın sofra takımları Selçuklu’nun ithal ettiği emtiadandı. Kürk, keten ve köle ticareti de Yabanlu Pazarı gibi Anadolu’nun belli başlı pazarlarında yapılan ticaretin en önemli unsurlarındandı (25). Bunları muhtemelen Rus ve Kıpçak tacirler getiriyordu (26). Kaldı ki, daha sonraki dönemlerde Mısır’da kendi adlarıyla anılacak olan bir devlet kuran Memlükler’in, başlarına geçen hükümdarların bile Anadolu’da satıldığını dönemin kaynaklarından açıkça öğrenebiliyoruz. Yine Faruk Sümer, Mısır’dan Alaiye limanına baharat, çivit, keten ve şeker, Irak ve İran’dan atlas ve sakarlat denilen işlemeli kumaşlar, mücevher ve kağıt getirildiğini, Hindistan’dan ise, dibâ, kılıç, zırh ve ilaç olarak kullanılan otlar ve baharat getirildiğini belirtir (27).

Esasen Selçuklular döneminde Anadolu’ya gelen yabancı seyyahların verdiği bilgiler Anadolu’daki ticarî faaliyetler açısından çok değerlidir ancak bu konu başlı başına kıyaslı bir şekilde ele alınmalıdır. 1271 yılında Anadolu’dan geçen Marco Polo, Akdeniz kıyısında Ayas denilen bir kasaba bulunduğunu, buranın önemli bir ticaret merkezi olduğunu, Venedik ve Cenevizli tacirlerin mal almak için buraya geldiklerini belirtir. Marco Polo ayrıca Anadolu’da pek çok büyük şehrin varlığından, burada yetiştirilen at ve sığırlardan ve dünyaca ünlü halılardan bahseder (28). Arap coğrafyacısı İbn Said’in de Aksaray’da dokunup dünya pazarlarında çok beğenilen halıların dünyada eşi benzeri olmadığını kaydetmesi Marco Polo’yu teyit eder (29).

Seyyah Rahip Simon de Saint Qentin ise, Türkiye sultanlığının çok ünlü ve zengin bir sultanlık olduğunu burada çok sayıda gümüş, bakır ve şap madeninin bulunduğunu, ayrıca Fransa ve İngiltere’de satılık kölelerin giydiği başlıkların (bonet) buradan temin edildiğini bildirmesi dikkat çekicidir (30). VII. Haçlı Seferi (1248-1252)’ne katılan Joinville ise, “Konya yani Selçuklu sultanının Müslüman hükümdarlar arasında en zengin sultan” olduğunu bildirir. O’nun sultanın zenginliği hakkındaki anlattıkları da oldukça kayda değerdir. Joinville, sultanın denizde iken şarap taşınmasında kullanılan üç dört ölçü şarap alabilecek büyüklükteki toprak küplere, altınlarının büyük bir kısmını eriterek doldurduğunu ve sonra da onları kırdırarak altın külçelerinin küp şeklinde kalmasını sağlayarak bunları kalelerinden birisinde muhafaza ettiğini belirtir (31). Bu durum abartılı bile olsa, Selçuklu Devleti’nin zenginliği hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir. Anlaşılan o ki, Selçuklular’ın zenginliği bu dönemde Avrupa’da adeta efsaneleşmiştir. Belki de bu sebeple Selçuklu tarihçisi Prof. M. Altay Köymen, bu dönemde Anadolu’nun o zamanın dünyasının en zengin ülkesi olduğunu ve Selçuklular’ın güçlü bir medeniyet oluşturup İtalya’dan çok önce “Türk Rönesans”ını oluşturduklarını iddia eder (32).

5 Sonuç

Selçuklu sultanları Anadolu hakimiyetini tam olarak elde ettikten sonra Anadolu’nun jeostratejik yapısına uygun ekonomik politikalar geliştirmekte son derece başarılı olmuşlardır. İyi bir ticaret alt yapısı oluşturmuşlardır. İlk defa denizle tanışmalarına rağmen, limanların ve deniz ticaretinin önemini çabuk kavramışlar ve buna yönelik siyasi politikalar geliştirip, ikili veya çoklu anlaşmalar yapmışlardır. Böylelikle ülkenin Akdeniz ve Karadeniz ticaretinde önemli bir aktör durumuna gelmesini sağlayıp, Anadolu ekonomisini dünya ekonomisi ile entegre etmeyi başarmışlardır. Bu durum Selçuklu ekonomisini oldukça güçlendirmiş ve bu sayede devlet Moğol İstilasına kadar Orta Doğu’nun en önemli siyasî ve ekonomik gücü haline gelmiştir.

Kaynakça

- ¹ Bizans döneminde Anadolu'nun eski ticarî önemini yitirme sebepleri hakkında ayrıntılı bilgi ve yorum için bkz. O. Turan, "Selçuklu Türkiye'si ve Dünya Ticareti", *Türk Yurdu Der.* (Yıl: 1960), **S. 50, c. X**, s.5-7.
- ² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, 1993, III. Baskı, s.234
- ³ O. Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, Ankara, 1988, II. Baskı, s.121; O.Turan, "Kılıç Arslan II", *İ.A.c.VI*, s.701.
- ⁴ Bizans İmparatorluğu, daha sonra VIII. Mihail Paleologos (1259-1282) tarafından yeniden ihya edilecektir.
- ⁵ O. Turan, **Resmi Vesikalar**, s.124.
- ⁶ O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.285.
- ⁷ İktisat tarihinde "sigorta benzeri faaliyetler" olarak değerlendirilen benzeri uygulamalar, ticareti teşvik için daha önce Roma ve Müslüman Doğu'da uygulanmışsa da, bu şekilde her ne sebeple olursa olsun zarar gören mal sahibinin mallarının devlet tarafından karşılanması söz konusu olmamıştır. XIV. Yüzyılda günümüz anlamında sigortacılığın ilk örnekleri diyebileceğimiz hukuki akd ve mukaveleye dayanan sigorta müessesesi gemici ve tüccar İtalyan Cumhuriyetlerine dayandırılmaktadır. Fakat bu konuda Selçuklu Devleti uygulamasının etkisini ciddi anlamda araştırmak gerekir. O. Turan, **Resmi Vesikalar**, s.128; Ayrıca bu konuda bkz. Sinan Kuşçu, **Sigorta Talep Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Erzurum, 1996
- ⁸ O.Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.285.
- ⁹ Komnenoslar'dan I. Aleksios (1204-1222) ve kardeşi David IV. Haçlı Seferi'nden sonra Trabzon merkez olmak üzere bütün orta ve doğu Karadeniz şeridini ele geçirmekle kalmamışlar Sivas'ı Karadeniz'e bağlayan ticaret yolunu da kontrolü altına almışlardı. Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, 1997, TTK. Yay., s.29.
- ¹⁰ İbn Bibi, **el-Evami'rü'l Ala'îye-fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçukname)** (Ter.Mürsel Öztürk), Ankara, 1996, s.168-169.
- ¹¹ Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, s.35.
- ¹² O. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.395; Faruk Sümer, "Selçuklular Devrinde Ticaret", *Türk Dünyası Araştırmaları Der.* (1993), **S. 83**, s.12.
- ¹³ İbn Bibi, **el-Evami'rü'l Ala'îye-fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçukname)**, s. 268.
- ¹⁴ W. Heyd, **Yakın- Doğu Ticaret Tarihi**, (Ter. E. Ziya Karal), Ankara,2000, II. Baskı, s. 611; İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed, İbn Battûta Seyahatnâmesi, (Ter. A. Sait Aykut), İstanbul, 2000, c.I, s.402.
- ¹⁵ W. Heyd, **Yakın- Doğu Ticaret Tarihi**, s.610; İbn Battûta, İbn Battûta Seyahatnâmesi, c.I, s.400.
- ¹⁶ Selçuklu kervansarayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. K. Erdmann, **Die Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts**, I, II, Berlin 1961.
- ¹⁷ O.Turan, **Resmi Vesikalar**, s.124-125; Bu konuda ayrıca bkz. Melek Delilbaşı, "Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Batı ile Ticarî İlişkilere Genel Bir Bakış", *Tarihte Türk Devletleri*, II, Ankara, 1987, s.481-489.
- ¹⁸ O.Turan, **Resmi Vesikalar**, s.125; O. Turan, "Selçuklu Türkiye'si ve Dünya Ticareti", s. 6.
- ¹⁹ O. Turan, **Resmi Vesikalar**, s.125.
- ²⁰ O. Turan, "Selçuklu Türkiye'si ve Dünya Ticareti", s. 6.
- ²¹ İsmail Hakkı Konyalı, **Alanya, (Alaiye)**, İstanbul, 1946, s.165-198; Salim Koca, **Anadolu Beylikleri Tarihi**, Ankara, 2012, s.72.
- ²² İbn Battûta, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s.403.
- ²³ İbn Battûta, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, s.408.
- ²⁴ Faruk Sümer, "Selçuklular Devrinde Ticaret", s.14.
- ²⁵ W. Heyd, **Yakın- Doğu Ticaret Tarihi**, s.608; Bu konuda bkz. Faruk Sümer, **Yabanlu Pazarı**, İstanbul, 1985.
- ²⁶ Faruk Sümer, "Selçuklular Devrinde Ticaret", s.13.
- ²⁷ Faruk Sümer, "Selçuklular Devrinde Ticaret", s.13.
- ²⁸ Marco Polo, **Marko Polo Seyahatnamesi**, (Yayına haz. Filiz Dokuman), Tercüman 1001 Temel Eser, c.I, s.19-20.
- ²⁹ Faruk Sümer, "Selçuklular Devrinde Ticaret", s.11.
- ³⁰ Simon de Saint Quentin, **Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu**, Antalya, 2006, s. 49-50.
- ³¹ Jean de Joinville, **Bir Haçlı'nın Hatıraları**, (Çev. Cüneyt Kanat), Ankara, 2002, s.83.
- ³² M. Altay Köymen, "Selçukluların Kendilerine Mahsus İktisadî Siyasetleri Var mıydı?", *Millî Kültür*, Aralık 1979, s.67.

- Delilbaşı, 1987. “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Batı ile Ticarî İlişkilere Genel Bir Bakış”, *Tarihte Türk Devletleri*, II, Ankara.
- Erdmann, 2000. **Die Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts**, I, II, Berlin 1961.
- Heyd, 2000. Yakın- Doğu Ticaret Tarihi, (Ter. E. Ziya Karal), Ankara, II. Baskı.
- İbn Battûta, 2000. Ebû Abdullah Muhammed, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, (Ter. A. Sait Aykut), İstanbul.
- İbn Bibi, 1996. **el-Evamirü'l Ala'ıye-fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname)**, (Ter.Mürsel Öztürk), Ankara.
- Jean de Joinville, 2002. **Bir Haçlının Hatıraları**, (Çev. Cüneyt Kanat), Ankara.
- Koca, 1997. **Sultan I. İzzeddin Keykâvus**, Ankara, TTK. Yay.
- Koca, 2012. **Anadolu Beylikleri Tarihi**, Ankara.
- Konyalı, 1946. **Alanya, (Alaiye)**, İstanbul.
- Köymen, 1979. “Selçukluların Kendilerine Mahsus İktisadî Siyasetleri Var mıydı?”, *Millî Kültür*,(Aralık).
- Kuşçu, 1996. **Sigorta Talep Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Erzurum.
- Marco Polo, **Marko Polo Seyahatnamesi**, (Yayına haz. Filiz Dokuman), Tercüman 1001 Temel Eser.
- Simon de Saint Quentin, 2006. **Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu**, Antalya.
- Sümer, 1985. **Yabanlu Pazarı**, İstanbul.
- Sümer, 1993. “Selçuklular Devrinde Ticaret”, *Türk Dünyası Araş. Der.* (Yıl:1993), **S. 83**.
- Turan, 1993. **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, III. Baskı.
- Turan, 1988. **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, Ankara, II. Baskı.
- Turan, “Kılıç Arslan II”, *İ.A.*, **c.VI**.
- Turan, 1960. “Selçuklu Türkiyesi ve Dünya Ticareti”, *Türk Yurdu Der.* (Yıl: 1960),**S. 50.**, **c.X**.